

Konrad Pawłowski

Vetëvendosje: od protestów ulicznych do koalicji rządowej w Kosowie

3 lutego 2020 r. Zgromadzenie Kosowa udzieliło poparcia rządowi koalicyjnemu Ruchu „Samostanowienie” (*Lëvizja VETËVENDOSJE!*) i Demokratycznej Ligii Kosowa (*Lidhja Demokratike e Kosovës*, LDK), na czele którego stanął wieloletni lider Vetëvendosje Albin Kurti. Powstanie rządu koalicyjnego z udziałem Vetëvendosje oznacza, że stery władzy w państwie znalazły się w rękach partii politycznej, która do tej pory nie rządziła i nierzadko określana była mianem ugrupowania populistycznego i nacjonalistycznego.

Narodziny ruchu. W pierwszych latach swej działalności powstałe w 2005 r. Vetëvendosje pozostawało pozaparlamentarnym (i pozasystemowym) ruchem społecznego protestu, a jego działalność polityczna sprowadzała się do otwartego manifestowania sprzeciwu wobec przedłużającej się obecności międzynarodowej w Kosowie oraz negocjacji między organami autonomicznymi Kosowa i władzami Serbii w kwestii ostatecznego statusu prowincji¹. Jednocześnie ugrupowanie to konsekwentnie stało na stanowisku, że kosowscy Albańczycy powinni sami decydować o kształcie własnej państwowości – domagało się zatem rzeczywistego prawa do samostanowienia (do którego odnosi się nazwa partii), w albańskiej perspektywie ograniczanego przez rozwiązania ustrojowe narzucone przez społeczność międzynarodową.

Na czele Vetëvendosje stoi założyciel i wieloletni lider ugrupowania, Albin Kurti – jeden z przywódców demonstracji studenckich w Prisztinie (1997-1998), krytyk polityki Ibrahima Rugovy, rzecznik prasowy Adema Demaćiego („albańskiego Mandeli”), w czasie kiedy był on przedstawicielem politycznym Armii Wyzwolenia Kosowa (1998), więzień polityczny w Serbii (1999-2001) oraz kontrowersyjny i charyzmatyczny albański przywódca polityczny, odwołujący się do idei demokratycznych, lewicowych i nacjonalistycznych.

Ruch społecznego protestu. Przez lata – już po ogłoszeniu niepodległości – działalność Vetëvendosje wiązała się z aktywnymi demonstracjami ulicznymi, w czasie których dochodziło do niszczenia mienia publicznego i starć protestujących aktywistów z Policją Kosowa. Czasem „działania bezpośrednie” Vetëvendosje łączyły w sobie formę happeningu politycznego i aktów wandalizmu (np. 26 sierpnia 2009 r. w proteście przeciwko działaniom misji cywilnej UE aktywiści przewrócili i zdewastowali 26 pojazdów EULEX). Nierzadko jednak były to konfrontacje bezpośrednie i rzeczywiste, jak w przypadku protestów pod budynkiem Zgromadzenia Kosowa w dniach 17-18 listopada 2015 r., kiedy to kosowska policja zmuszona była do użycia armatek wodnych i gazu łzawiącego w celu rozprzeczania agresywnych demonstrantów.

Aktywność polityczną ugrupowania charakteryzowały także *quasi*-siłowe manifestacje polityczne posłów Vetëvendosje na forum Zgromadzenia Kosowa. Przybierały one postać fizycznego blokowania mównicy sejmowej, zakłócania wystąpień przeciwników politycznych za pomocą gwizdków, obrzucania ich jajkami i plastikowymi butelkami², wreszcie – przerywania sesji Zgromadzenia wskutek rozpylenia gazu łzawiącego (sic!), co skutkowało ewakuacją deputowanych oraz blokowaniem pracy Zgromadzenia³.

¹ W dniu 10 lutego 2007 r. Vetëvendosje zorganizowało w Prisztinie demonstrację przeciwko przedłużającej się obecności UNMIK i Planowi Ahtisaariego. Wskutek protestów od kul policjantów UNMIK zginęło dwóch Albańczyków.

² W trakcie wystąpienia podczas sesji plenarnej Zgromadzenia w dniu 22 września 2015 r. posłowie Vetëvendosje obrzucili jajkami premiera Kosowa Isę Mustafę (LDK). W podobny sposób – poza budynkiem Zgromadzenia – „atakowani” byli przez aktywistów Vetëvendosje również inni politycy, m.in. wiceminister spraw zagranicznych Petrit Selimi (PDK).

³ Do użycia gazu łzawiącego w Zgromadzeniu doszło m.in. 23 października 2015 r. Posłowie Vetëvendosje protestowali wówczas przeciwko ratyfikacji zawartego 25 sierpnia 2015 r. porozumienia między Serbią i Kosowem w kwestii zasad utworzenia Stowarzyszenia Gmin Serbskich w ramach systemu instytucjonalno-prawnego Kosowa. W tym samym czasie aktywiści ruchu protestowali przed budynkiem Zgromadzenia, rzucając w stronę ochraniających go policjantów kamienie i koktajle Mołotowa.

Protestom tym towarzyszyły radykalne oskarżenia pod adresem głównych kosowskich partii politycznych. Liderzy Vetëvendosje oskarżali zatem rządzące przez lata partie polityczne – przede wszystkim Demokratyczną Partię Kosowa (*Partia Demokratike e Kosovës*, PDK) i jej wieloletniego przewodniczącego Hashima Thaçiego – o prowadzenie polityki sprzecznej z interesami państwa i jego obywateli, zbyt ugodowość (*de facto* serwilizm) wobec nacisków ze strony przedstawicieli społeczności międzynarodowej, brak kompetencji do sprawowania władzy, związki ze strukturami zorganizowanej przestępczości oraz odpowiedzialność za szereg – obiektywnych i powszechnie uświadomionych – problemów wewnętrznych i patologii systemu władzy (korupcja, nepotyzm, klientelizm itd.), funkcjonujących w Kosowie.

Jednocześnie Albin Kurti mówił otwarcie i konsekwentnie o wartościach i standardach nowoczesnej demokracji, odpowiedzialności władzy przed społeczeństwem, potrzebie modernizacji państwa, braku rzeczywistego wpływu obywateli na sprawy publiczne, konieczności zatrzymania procesu kryminalnej prywatyzacji, „zawłaszczeniu” instytucji państwa przez wpływowe elity polityczne i biznesowe, potrzebie osądzenia przestępców, walce z korupcją oraz innymi problemami i patologiami państwowości Kosowa.

Krytyka Vetëvendosje nie omijała także instytucji międzynarodowych obecnych w Kosowie (przede wszystkim UNMIK i EULEX) oraz urzędujących w Prisztinie zagranicznych dyplomatów. Vetëvendosje kierowało zatem pod adresem przedstawicieli społeczności międzynarodowej oskarżenia o upokarzający (*quasi*-kolonialny) paternalizm, ograniczający suwerenność i podważający państwowość Kosowa, ignorowanie przysługującego kosowskiemu Albańczykom prawa do samostanowienia oraz narzucanie władzom Kosowa rozwiązań politycznych, które nie odpowiadają woli albańskiej większości, stoją w naturalnej sprzeczności z jej interesami oraz zagrażają stabilności i bezpieczeństwu Republiki Kosowa⁴.

Liderzy i aktywiści Vetëvendosje – z Albinem Kurtim na czele – widzieli w podejmowanych działaniach egemplifikację uprawnionego protestu społecznego, postępowanie moralnie i politycznie słuszne oraz patriotyczne, mające na celu obronę praw i interesów Kosowa oraz jego mieszkańców. Wskazywali także, że aktywność polityczna ruchu wpisuje się w ramy nowoczesnej europejskiej demokracji, a organizowane demonstracje przypominają w formie i treści protesty występujące w wielu państwach Europy.

Przeciwnicy Vetëvendosje mieli jednak inne zdanie. Ugrupowanie oskarżane było zatem o populizm, radykalizm, łamanie prawa, ekstremizm polityczny, przemoc polityczną, niemożliwą do zaakceptowania w państwie demokratycznym, ignorowanie rzeczywistości (w tym oczywistego i niekorzystnego dla Kosowa kontekstu międzynarodowego), uprawianie polityki w sposób wykraczający poza ugruntowany w tradycji albańskiej model kultury politycznej oraz o lewicowy anarchizm.

Rosnącą aktywność Vetëvendosje na scenie politycznej Kosowa z rezerwą obserwowali przedstawiciele społeczności międzynarodowej, uznający radykalne deklaracje i protesty ugrupowania za „lekkomyślne” i „niedopuszczalne” na gruncie nowoczesnej, europejskiej demokracji. Z punktu widzenia państw UE i Stanów Zjednoczonych, bezpośrednio zainteresowanych stabilizacją Bałkanów Zachodnich oraz pełną normalizacją relacji między władzami w Belgradzie i Prisztinie, szczególnie niepokojąco brzmiały podnoszone przez Vetëvendosje wezwania do zerwania i zakończenia dialogu między Serbią i Kosowem, prowadzonego mozolnie przy wsparciu UE. Konsternację wywoływały także retoryczne i symboliczne odwołania Vetëvendosje do idei nacjonalistycznych i panalbańskich oraz nierzadko ambiwalentny stosunek ugrupowania do samej państwowości Kosowa⁵.

⁴ Lider Vetëvendosje A. Kurti przez lata konsekwentnie domagał się zaprzestania rokowań między Kosowem i Serbią, prowadzonych od 2011 r. w Brukseli pod auspicjami UE. Deklarował także, że wymuszone przez dyplomację europejską ustępstwa ze strony władz Kosowa („porozumienia niedomówień”) stanowią w istocie krok wstecz i niosą ze sobą realne zagrożenie dla integralności terytorialnej i niepodległości Kosowa.

⁵ Przez lata politycy Vetëvendosje odrzucali i bojkotowali oficjalną flagę Kosowa, uznając jej kształt za działanie świadomie antyalbańskie oraz skutek narzuconej przez państwa Zachodu poprawności politycznej, zakładającej – w ujęciu Albańczyków – pominięcie ugruntowanego historycznie, etnicznie i kulturowo albańskiego charakteru Kosowa. Do specyficznej sytuacji doszło po wyborach samorządowych w 2013 r., kiedy przedstawiciel Vetëvendosje, nowo wybrany burmistrz Prisztiny Shpend Ahmeti, obejmując urząd, złożył oficjalną przysięgę przed „czerwoną” flagą Albanii i Albańczyków (tzw. flagą Skanderbega), a nie „niebieską” flagą Kosowa.

Partia polityczna. Jakkolwiek agresywna retoryka, siłowe formy protestu i ideologiczny pryncypializm Vetëvendosje raziły wielu kosowskich Albańczyków, poparcie społeczne dla ruchu sukcesywnie rosło, a ugrupowanie stopniowo włączało się w funkcjonowanie systemu politycznego Kosowa. W 2010 r. Vetëvendosje uczestniczyło po raz pierwszy w wyborach powszechnych, zdobywając 12,6% głosów i obsadzając 14 mandatów poselskich. Wynik ten został poprawiony w kolejnych wyborach parlamentarnych z 2014 r. (13,5% poparcia i 16 mandatów). W efekcie opozycyjny ruch Vetëvendosje stał się trzecią siłą polityczną w Zgromadzeniu Kosowa.

Ważnym i symbolicznym sukcesem ugrupowania okazały się wybory samorządowe z 2013 r. Ku zaskoczeniu samych Albańczyków ówczesny kandydat Vetëvendosje, Shpend Ahmeti, w wyścigu o fotel burmistrza Prisztiny pokonał wówczas politycznego „pewniaka”, urzędującego burmistrza i szefa LDK – Isę Mustafę.

Formalnoprawnym wyrazem transformacji Vetëvendosje stała się dokonana 12 maja 2017 r. zmiana statusu ugrupowania, tj. przejście ze statusu inicjatywy społecznej (*iniciativa qytetare*) do statusu zarejestrowanej partii politycznej (*partia politike*).

Rosnące poparcie Vetëvendosje potwierdziły wybory parlamentarne z 2017 r. Partia ta uzyskała wówczas drugi wynik wyborczy (27,4% poparcia i 32 mandaty w Zgromadzeniu), ale z uwagi na niską zdolność koalicyjną tradycyjnie znalazła się w opozycji⁶. W porównaniu do innych partii politycznych (nie koalicji) Vetëvendosje posiadała jednak najwięcej przedstawicieli w Zgromadzeniu Kosowa. Wprawdzie partia straciła tę pozycję wskutek narastającego konfliktu wewnętrznego (*de facto* sporu o władzę w ugrupowaniu), skutkującego rozłamem i odejściem 12 posłów Vetëvendosje w marcu 2018 r., wyniki wyborów parlamentarnych z października 2019 r. pokazały jednak, że kryzys wewnętrzny nie zaszkodził rosnącemu poparciu społecznemu dla Vetëvendosje. Partia ta wygrała bowiem wybory, a Albin Kurti – podobnie jak w 2017 r. – uzyskał najlepszy wynik wyborczy w całym Kosowie. W efekcie zwycięstwa i utworzenia koalicji rządowej z LDK Vetëvendosje po raz pierwszy w swej historii sięgnęło po władzę w Kosowie (zob. „Komentarze” IEŚ, nr 117).

Wnioski. Powstanie rządu koalicyjnego z udziałem Vetëvendosje oraz objęcie teki premiera Kosowa przez Albina Kurtiego oznacza zmianę polityczną, która jeszcze kilka lat temu wydawała się niemożliwa. Zwycięstwo to trudno jednak uznać za zaskakujące czy przypadkowe. Wygrana ugrupowania stanowi bowiem konsekwencję stopniowej transformacji i instytucjonalizacji Vetëvendosje – radykalnego ruchu społecznego protestu, który pozostał wprawdzie ugrupowaniem kontrowersyjnym, ale na przestrzeni lat coraz bardziej stawał się partią miejskiej inteligencji.

Zwycięstwo Vetëvendosje wpisuje się także w zachodzącą w Kosowie zmianę pokoleniową. Do sukcesu ugrupowania w dużym stopniu przyczyniło się bowiem poparcie ze strony ludzi młodych, pozbawionych doświadczeń epoki komunizmu i lat 90., coraz lepiej wykształconych, aktywnych politycznie (także w mediach społecznościowych), wyjeżdżających za granicę i świadomych tego, że demokracja może działać w praktyce, zaś dobrobyt nie musi być wyłącznie przywilejem elit.

Poparcie społeczne dla Vetëvendosje oznacza wotum nieufności obywateli dla pozostałych partii politycznych, przez lata sprawujących władzę w Kosowie. Pokazuje, że społeczeństwo Kosowa oczekuje większej dojrzałości i efektywności od własnej klasy politycznej. Równocześnie sukces Vetëvendosje wskazuje na narastające zniecierpliwienie kosowskiego społeczeństwa przeciągającą się stagnacją polityczną i ekonomiczną oraz brakiem perspektyw na szybkie zmiany. W efekcie za Vetëvendosje opowiedzieli się także ci Albańczycy, którzy wprawdzie nie popierają *quasi*-siłowych działań ruchu, ale zagłosowali na partię Kurtiego w nadziei, że zmiana na najwyższych szczeblach władzy przyczyni się do szeroko definiowanego rozwoju Kosowa. Przyszłość pokaże jednak, czy zmiany zapowiadane przez lidera Vetëvendosje okażą się możliwe do realizacji.

⁶ Wybory wygrała wówczas Koalicja wyborcza na czele z PDK. W tej sytuacji było *de facto* oczywiste, iż posłowie Vetëvendosje znajdują się w ławach opozycji. Na scenie politycznej Kosowa możliwe są bowiem niemal wszystkie powyborcze koalicje (w tym także tzw. wielka koalicja między tradycyjnie rywalizującymi ze sobą PDK i LDK), z jednym wszakże wyjątkiem: koalicją PDK-Vetëvendosje. W perspektywie Vetëvendosje PDK pozostaje punktem odniesienia w analizie wszystkich problemów wewnętrznych i międzynarodowych Kosowa, a odsunięcie tej partii od władzy – i pociągnięcie do odpowiedzialności karnej przywódców PDK – pozostawało przez lata sztandarową deklaracją polityczną Vetëvendosje.